

OBNOVITELJSKE IDEJE REISA MEHMEDA DŽEMALUDINA EF. ČAUŠEVIĆA

Maida ALJIĆ

UDK 28:929 Causevic M. Dz.

SAŽETAK: Ime Džemaludina Čauševića neizostavno je kada se govori o velikanima islamske misli s naših prostora na prijelazu XIX. u XX. stoljeće. Svojim angažmanom, na vjerskom, prosvjetnom, naučno-istraživačkom, kulturnom i humanitarnom polju ostvario je vrijedne rezultate. Osim što je bio reformatorski propovjednik, profesor na elitnim sarajevskim gimnazijama, član Ulema-medžlisa, reisu-l-ulema, bio je i pokretač i osnivač vjerskih staleških udruženja, te utemeljitelj časopisa i listova. Mnogi autori ga zajedno sa Mehmed ef. Handžićem ubrajaju u najznačajnije intelektualne figure među bosanskohercegovačkom ulemom u prvoj polovini dvadesetog stoljeća. Zagovarao je potrebu i nužnost obrazovanja/učenja i ta ideja je bila okosnica koja je prožimala njegove napore u: reformi vjeronaučne nastave; zastupanju rodne ravnopravnosti u sticanju znanja i vještina; podizanju svijesti o potrebi čuvanja i održavanja institucija IZ-e i razumijevanju fundamentalnih načela Kur'ana, hadisa i islamske etike. U ovom radu ukazat ćemo na neke segmente obnoviteljskog rada i prikazati nekoliko obnoviteljskih ideja.

Ključne riječi: Mehmed Džemaludin Čaušević, obnoviteljske ideje, islam, Bosna i Hercegovina

Uvod

Ideja reformacije muslimanskog mišljenja i djelovanja obilježile su životni vijek i rad Džemaludina Čauševića. Podaci o njegovim pre-galačkim naporima i angažmanu kao islamskog mislioca, a kasnije i vođe muslimanske zajednice na ovim prostorima, danas su dostupni u dvotomnoj monografiji *Reis Džemaludin Čaušević- prosvjetitelj i reformator*.¹

Njegov životni i put muslimanskog mislioca prosvjetitelja snažno je obilježio društveno-politički

kontekst u kojem je živio i djelovao. Bosna i Hercegovina tog vremena prolazila je turbulentne društvene i političke promjene.

Austrougarskom okupacijom Bosne i Hercegovine 1878. najbrojnija muslimanska skupina u jugoslovenskim zemljama je došla u neposredni doticaj sa evropskim političkim, pravnim, društvenim i kulturnim ustanovama i vrijednostima. U takvim okolnostima 1890-ih godina je stvoreno pogodno tlo za pojavu prvih muslimanskih vjerskih i svjetovnih intelektualaca koji su istupili

sa idejama modernizacije islamskih ustanova. Da bi takva nastojanja bila prihvaćena u tradicionalističkoj muslimanskoj sredini, kakva je u to vrijeme bila u Bosni i Hercegovini, zahtjevi za modernizacijom su morali biti osnaženi vjersko-pravnom argumentacijom. Odgovarajuća argumentacija za tu svrhu mogla se naći u idejama islamskog reformizma modernističkog usmjerenja, čiji je osnovni sadržaj činila ideja približavanja Evropi, uz očuvanje islamske vjere i kulture. (Karčić, 1990:197) Snažan podsticaj vjerskom modernizmu

¹ Djelo je objavljeno u povodu sto dvadesete godišnjice Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. U dva

toma, na 1034 stranice, pored studija priređivača o Džemaludinu Čauševiću, uključena su arhivska građa i

dokumenti, radovi koje je on objavljivao, ali i radovi koje su o njemu pisali njegovi savremenici.

u to doba predstavlja djelovanje Mehmeda Džemaludina Čauševića (1870 – 1938), islamskog učenjaka koji se nakon završenih studija u Istanbulu vraća 1903. u Bosnu i Hercegovinu. Njegova misao i angažman teku u znaku umjerenog vjerskog modernizma, prosvjetiteljstva i panislamizma. (Isto:200).

Njegovi stavovi, koje je iznio dosljedno, otvoreno i jasno izazivali su veliku pažnju cjelokupne bh. javnosti. Nerijetko osporavan, ipak je za svoje obnoviteljske ideje izborio prostor u javnom mijenju i među muslimanima Bosne i Hercegovine, prvenstveno jer su u sebi nosile nadu i odlučnost očuvanja vjere i domovine.

Biografija i obrazovanje

Rođen je 28. decembra 1870. u mjestu Arapuša kod Bosanske Krupe. Pred svojim ocem, učenim Ali – hodžom, završio je početno obrazovanje. Medresu je završio u Bihaću. Kako je bio talentiran i brilijantan učenik, u dobi od sedamnaest godina bio je preporučan za dalje školovanje u Istanbul. Između 1891. i 1897. godine studira pravo, književnost, teologiju, filozofiju, misticismizam i povijest.

U nizu biografskih podataka iznesenih u knjizi “Reis Džemaludin Čaušević – prosvjetitelj i reformator” priređivača dr. Enesa Karića i dr. Muje Demirovića bilježi se i sjećanje Fehima Spahe na vrijeme kada je Čaušević kao istanbulski student tokom ferija dolazio u Bosnu i držao predavanja. – “...Upravo na početku ovog vijeka izbi pred ramazan u Sarajevo mlad alim koji je i po svom nastupu i po svom držanju odskakao od drugih hodža, što su nam u ovim prilikama dolazili. Ali još kad počne da kazuje vaz u Gazi Husrev-begovoj džamiji, vidjelo se odmah da pred sobom imamo čovjeka koji je bio na mnogo višem stupnju od svojih drugova. To je bio mladi učenik medrese i student prava u carigradskom Mektebi-hukuku, naš zemljak – Krajišnik, Hadži Mehmed Džemaludin efendija Čaušević”. Godine 1903. završio je Pravni fakultet s odličnim uspjehom. U tom periodu,

vrijeme provodi u intelektualnom krugu ljudi koji su zagovornici reformi. Njihove sljedbenike nalazi ne samo u Istanbulu, nego i u Ankari, Kairu, Damasku, Jerusalemu i drugim gradovima u kojima je boravio. Susreti sa ljudima u novim sredinama još više mu proširuju vidike učvršćuju ga u stečenom saznanju o potrebi korjenitih reformi. Te ideje *Čaušević pokušava realizirati kada se vraća u svoju Bosnu i radi kao profesor arapskog jezika na Velikoj gimnaziji u Sarajevu* (kasnije se zvala Prva muška gimnazija). Bio je omiljen predavač i cijenjen alim. (Karić i Demirović, 2002:17,18)

Učenici su njegove predmete posebno zavoljeli, a njega smatrali svojim drugim roditeljem. (Traljić, 1998:52) Godine 1905. u mjesecu februaru, imenovan je članom Ulema-medžlisa (najviše Upravno tijelo Islamske zajednice u BiH)

U periodu 1906. – 1910 uređuje i pokreće niz listova: Behar, Tarik, Muallim i Misbah. 26. Marta 1914. godine, svečano je proglašen reisu-ulemom Islamske zajednice u BiH. Na tom visokom položaju ostao je sve do 1930. U periodu 1933. – 1937. sa hafizom Mehmedom Pandžom radi na bosanskom prijevodu Kur’ana koji je ugledao svjetlost dana 1937. Preselio je na ahiret 28 marta 1938. u Državnoj bolnici u Sarajevu (Karić i Demirović, 2002:410 – 415)

Obnoviteljske ideje Džemaludina Čauševića

Ideje koje je zastupao uvelike su bile odjeci reformatorskih ideja s kojima se upoznao u toku studija, te kasnijih boravaka diljem islamskog svijeta, ponajprije iz učenja Muhameda Abduh. Njegove ideje određene su refleksijom krize muslimanskog svijeta i krize civilizacijskih promjena s kojima su se suočavali muslimani u BiH tog vremena. Usmjeren nadom u bolju budućnost, svoje je ideje nastojao provoditi odlučno u konkretno djelovanje, u borbu protiv tjeskobe, beznada i neizvjesnosti.

Snažno je zagovarao ideju potrebe i nužnosti obrazovanja/učenja i ona

je bila okosnica koja je prožimala sve njegove druge ideje; reformu vjeronaučne nastave; rodne ravnopravnosti u sticanju znanja i vještina; čuvanja i održavanja institucija Islamske zajednice te obnovu metodologije idžtihada u razumijevanju fundamentalnih načela Kur’ana, hadisa i islamske etike.

Prvi korak u njegovom radu po povratku u domovinu bila je reforma vjeronaučne nastave koja se dotada predavala na turskom jeziku. Kako većina muslimana nije znala ni ćirilicu ni latinicu, prilagodio je arapsko pismo našem jeziku. Preuredio je arebicu tako što je osmislio pisanje slova iz bosanskog jezika kojih nije bilo u arapskom jeziku: p, ž, c, ć, č, đ...

Ovaj njegov rad nailazio je pored odobravanja mnogih, i na otpor, naročito starije i konzervativnije uleme. Bio je napadan i ismijavan. Iako je novo pismo nazvano matufovica, nije ga omelo u njegovom nastojanju. Hrabro i smjelo je išao naprijed. (Traljić, 1998:53)

Od samog članstva u Ulema-medžlisu, god. 1905. Čaušević je po Bosni obilazio islamske škole želeći istražiti i ustanoviti pravo stanje u njima. Ubrzo je doživio veliko razočarenje, jer su Bošnjaci medrese držali ne samo u jednom konzervativnom, već je bolje kazati konzerviranom stanju. Pitanje obrazovanja muslimana, bilo je u samom središtu njegovog dugogodišnjeg reformatorskog rada. (Karić i Demirović, 2002:36)

Čaušević je osim rada na reformi medresa u Bosni i Hercegovini, radio i inicirao mnoge poslove koji se u novijoj povijesti Bošnjaka zaista mogu označiti kada je islamski rad i angažman posrijedi, kao “napredni”, kao “modernistički”. (Isto:37).

Kao glavni urednik “Behara” (god. VII/1906/1907) utiče na koncepciju ovog časopisa u pravcu njegovog neposrednijeg bavljenja društvenim pitanjima, intenzivnog praćenja događaja u islamskom svijetu i posebno razvoja islamskog reformističkog pokreta. (Karčić:200).

Krčević put novom pismu, 1907/8. izdaje prvo godište kalendara *Mekteb*, u kome pored ostalog štampa *Ilmihal*

i *Sufaru*. Na taj način je pokazao kako se uče osnovi svoje vjere i kako treba učiti arebicu. To je ujedno i bio početak plodnog publiciranja djela na našem jeziku pisanih arapskim jezikom. (Karić i Demirović 2002:242).

Njegova prosvjetiteljska vodilja je jasna: "U obrazovanju je budućnost Bošnjaka". Godine 1908. pokreće list "Tarik" – Put. U ovoj publikaciji koja je označena kao list za pouku i zabavu, poklanjana je pažnja reformi muslimanskog školstva u BiH, a redovno su objavljeni napisi o reformističkim nastojanjima u muslimanskom svijetu. (Karčić:201).

U listu se također raspravljalo o reformi mektepske nastave, praktičnosti arebice i potrebi za vjeronaučnim knjigama na bosanskom. Tarik je dobro primljen kod svijeta, posebno mlađeg. (Traljić: 54).

U brojnim člancima koje objavljuje u spomenutim ali i drugim listovima glavna ideja mu je reforma obrazovanja. Arebicom, kojoj je bio jedan od utemeljitelja, su štampane mnoge vjerske knjige. Tako prevodi sa turskog jezika poznato djelo Muhammeda Bergivije (Birgili) Vasijjetnamu svome sinu, u kome ga upućuje u osnovne temelje islamske vjere. Također izdaje i Mevlud hafiza Saliha Gaševića. Do početka I. svjetskog rata arebicom je štampano preko dvadeset raznih knjiga od kojih su mnoge uvedene kao udžbenici u mektebima, a kasnije i nekim medresama. (Isto: 54.)

Kasnije će arebicom biti štampani listovi *Muallim* i *Misbah*. (Karić, Demirović:242). *Muallim* je bio sjemenka koju je Čaušević posijao s nadom da će svoje najsladše plodove davati tek kasnije a njegov list "Tarik" (Put ili zvijezda Danica) korespondira sa Abduhuovim "Manarom" (svjetionik). Samim svojim imenom govori da ima za cilj ukazivati i pokazivati odnosno osvjetljavati nekome put, a "Muallim" aludira na činjenicu da će upravo muallimi odnosno učitelji biti ti koji će ukazivati, pokazivati i osvjetljavati Put kojim trebaju hoditi Bošnjaci. (Dizdarević: 2012:7).

Čaušević je vrlo stameno i ustrajno iznosio stavove o nužnosti obrazovanja

i potrebe emancipacije muslimanki u bh. društvu. U raspravama koje su se vodile u kasnim dvadesetim godinama XIX stoljeća opetovano je isticao stavove koji su poticali na obrazovanje muslimanki i njihovo aktivno uključivanje u javni život, iako su te njegove izjave izazivale veliku pažnju I snažne polemičke reakcije konzervativne uleme.

Čaušević je bio veliki pobornik prosvjete svog naroda, zaslužni promicatelj tolerancije, ravnopravnog položaja ženskog bića u ljudskom društvu, prvenstveno putem njihovog odgoja i obrazovanja, te učestvovanja u javnom životu. Poznati ustaz u svom komentaru El-Dževahir kod tumačenja 76. ajeta sure Jusuf kaže: Japanci u početnim školama poučavaju svoju mušku i žensku djecu zajedno, a u srednjim ih rastavljaju, dok ih na univerzitetima i akademijama ponovo zajedno poučavaju. Njemačka, Francuska i Engleska ovaj način podučavanja zagovaraju, dok Amerika, Švedska, Norveška, Nizozemska i ostrva Filipini zajednički poučavaju i žensko i muško kako u početnim tako i u srednjim školama kao i na univerzitetima. Na Havajskim otocima podučavanje je prisilno i zajedničko za sve učenike i učenice između 6. i 17. godine. O razumni muslimanu, koji želiš svojoj islamskoj zajednici dobro, prikazujem ti gornji način podučavanja koji se vrši na istoj zemaljskoj kugli na kojoj i mi živimo. Ja ovo u mom komentaru iznosim sa željom da u buduću muslimani uče znanost i mudrost, kako im to Svevišnji Stvoritelj zapovijeda. Kur'an nije ostavio nikakve isprike nezalici. On nam veli: Nad svakim znanijem ima znaniji – reci: Bože povisi mi znanje! Zato svaki musliman i muslimanka dužni su učiti i u svakoj znanosti napredovati. Kada ne bi bilo ništa osim ova dva ajeta, bilo bi dovoljno jasno, da je potrebno, da muslimani i muslimanke uče svaku znanost i svaki zanat i da u tome uvijek napreduju. (Mahmud Traljić, Izbor radova Islamska misao h. Mehmeda Džemaludina Čauševića, Sarajevo 1998. 76 – 80.)

Bez obzira na teškoće na koje je nailazio i osude od strane čak i bliskih prijatelja nikada nije odustajao od svojih stavova i ciljeva. Reis Čaušević je vjerovao da se samo obrazovanjem, prosvjećivanjem i podizanjem nivoa svijesti može reformirati društvo te je stoga konstantno podsticao i pozivao na čitanje, izučavanje i školovanje kao strogu obavezu svih muslimana. (Dizdarević:6).

Hrabrio je muslimanke da se školuju i obrazuju. Čaušević je, na prvom mjestu, ovakvim razmišljanjem htio ohrabriti muslimansku žensku populaciju u Bosni i Hercegovini na javno školovanje. U vrijeme Austro-Ugarske, a naročito u vrijeme Kraljevine Jugoslavije, otvarale su se moderne škole u koje se na školovanje opredjeljivao relativno mali broj muslimanki, zbog zaziranja od takvih škola i zbog straha od mogućeg "gubljenja obraza". Najveći dio Bošnjakinja toga vremena, zbog toga što su poštovale običaj pokrivanja lica, ostajale su kod kuće i najčešće nisu nikada ovladavale latinicom ili ćirilicom, niti su ponijele jednu od diploma tih škola. Čauševićeva borba u ovom pogledu ide dvosmjerno. Prvo, on se zalaže za osnivanje takvih škola gdje će biti sačuvan i zaštićen ljudski integritet svake, pa i muslimanske djevojke. Ali, kako smo vidjeli, sa osnivanjem novih, savremenih muslimanskih škola u Bosni i Hercegovini u vrijeme Čauševića, išlo je teško. Drugo, Čaušević se bori protiv izoliranja muslimanskih djevojaka, bori se protiv svođenja njihovog društvenog života samo na kuću. One se moraju, po njegovom mišljenju, uključivati u škole evropskog tipa. Čaušević je smatrao da muslimanka, da bi opstala kao muslimanka u Evropi, mora biti obrazovana na način da tu svoju širu evropsku domovinu dobro poznaje. Čaušević svoga sabesjednika Merhemića podsjeća, u gore navedenoj polemici, da je itekako važno kada djeca imaju obrazovane roditelje: "...neznanje roditelja najveća je šteta za djecu. (...) Po šerijatskim propisima velika je dužnost svakog ženskog čeljadeta da poznaje propise o

načinu uzgajanja djeteta, da poznaje najnužnije propise o čuvanju zdravlja dječijeg i da treba da to nauči svaka ženska prije nego pođe u zifaf (brak). Kazao sam da je dužnost sviju muslimana da prošire nauku kako za muške tako i za svoje ženske. Tumačio sam poteškoće o potrebnom pregledavanju muslimanskog ženskinja kod liječnika (muškarca), pa sam naglasio da trebamo odgajati muslimanke i kao doktorice i da je to farzi – kifaje. Tada sam rekao da mogu muslimanke študirati nauke i otvorena lica. “Gledano iz današnje perspektive i sa distance, Čauševićeve namjere su bile plemenite, on je govorio da pokrivanje ženskog lica nije ”fard”, nije stroga dužnost, htijuci tako postići jedan od važnih ciljeva koji se postavio pred Bošnjake u prvoj polovini XX stoljeća: uključivanje ženske populacije u sve korisne tokove muslimanskog društva u Bosni i Hercegovini. (Karić i Demirović : 44 – 45).

Čauševiću je bilo potpuno jasno da reforme i obnove muslimanske zajednice neće biti bez obnove ideje muslimanske porodice. Govorio je: “Moramo dobro promisliti u kakvom se društvu kreću naša djeca, jer na njima i svijet i vjera ostaje. Moramo dobro paziti da se njihova mlađahna srca ne zatruju protuislamskim natruhama i da se ne otuđuju od Islamske zajednice i Islama. Roditelji a i svaki član islamske zajednice dužni su budnim okom paziti na ono što naša mladež mora da čita. Sve napise koji vrijeđaju Islam i muslimane i koji se sa tačnim izvorima Islama i islamske povijesti ne slažu treba nastoje legalnim putem preko nadležnih vlasti odstraniti.” (Čaušević, Islamski svijet, 1934. br. 79. str. 9 *Islam je vjera s kojom se ljudi rađaju*)

Džemaludin ef. Čaušević u svojim reformatskim naporima koristio sve raspoložive metode, te je pored pisanja, prevođenja i pregovaranja s vlastima, koristio i usmenu riječ u formi javnih predavanja. Govorio je: “Kur’an nas uči da moramo crpiti poruku iz svega što se zbiva kod nas i oko nas. Kur’an nas upućuje, a i Pejgamber nam kaže, da znanje i

razne vještine ne smijemo zanemariti. Svaki musliman i svaka muslimanka dužni su tražiti mudrost i znanje. Jedan čovjek ne može znati onoliko koliko znaju svi narodi na zemaljskoj kugli. Zato nam Kur’an naređuje da putujemo, obilazimo svijet, učimo strane jezike kako bismo što lakše postigli umotvorine raznih naroda.” (Traljić 1998:55).

U čitanju Čauševićevih radova, prepoznaje se jasan koncept potrebnih reformi. Kur’anska etička poruka i obrazovanje su osnovi reforme koju je zagovarao. Na putu upućivanja na dobro i odvrćanja od lošeg, mnogo je govorio o moralnoj reformi i ahlak. “Kao jezgru morala i lijepog vladanja, Allah nalaže ljudima da se okite pravdom, da dobra djela čine i da se međusobno pomažu. Islam je vjera znanja i rada, vjera istinske čistoće i najsavršenijeg morala. Kada bi muslimani ove uzvišene vjerske propise poznavali i kada bi ih se držali bili bi uvaženi kako kod Boga tako i kod cijelog čovječanstva. Ne bi niko bacao oko na tuđi rz i obraz, na tuđi imetak, zavidnost i mržnje bi nestalo. Ne bi bilo sile ni nasilja jer bi svak duboko poštivao pravilo: “Ne čini drugom ono, što ne bi tebi bilo drago da ti se učini.” (Isto: 58 – 59).

Kritički se odnosio prema zloupotrebi islamskih Izvora, posebno hadisa, potičuci promicanje fundamentalnih islamskih vrijednosti učenosti, pravde i istine na kur’anskim osnovama. Znajući da neki vaizi koriste u svojim govorima lažne hadise, osuđivao je takav postupak istih. “Od onih koji su izmišljali hadise ima ih i takvih da su namjerno to činili da vjeru Islam naprave igračkom i da njezino svjetlo zastru sa svojim spletkama. Oni su u prošlim vremenima napravili čitave knjige sa svojim izmišljotinama čime su počinili veliko zlo za Islamsku zajednicu. Zbog korištenja istih od strane vaiza, govorio je: ” Trebao bi svaki pametan čovjek odbaciti i čistom poukom u duhu Kur’ana odgajati svijet; zato bi bolje bilo, da su ovi vaizi uzeli Risale i Ahlak koji je napisan na našem jeziku, pa da su ga tumačili u pravcu kako Kur’an

naređuje. Više bi koristili i slušaocima i samim sebi.” (Isto: 33 – 36).

Na socijalnom planu činio je mnogo. Nekoliko godina je bio predsjednik sarajevskog Muslimanskog potpornog društva Merhamet, koje se brinulo o muslimanskoj sirotinji u Sarajevu. U toku I. svjetskog rata zalagao se za vojnike muslimane koji su često bili izloženi raznim nepravdama. (Istaknuti Bošnjaci, Mahmud Traljić str. 56,57 Sarajevo 1998.)

Bio je blage naravi, ali u obrani svojih načela i svog uvjerenja odlučan i nepokolebljiv. Kada se radilo o njegovom uvjerenju ili časti muslimana kao cjeline bio je rezolutan. Svoju odlučnost i nepokolebljivost naročito je pokazao kada je zatražio da se razriješiti zvanja Reis-ul-uleme 1930. godine, makar i po cijenu svoje penzije, jer nije mogao dozvoliti da se ukida samouprava u vjerskim i vakufskim ustanovama, da se diktira šta će se raditi, i to sve mimo njega kao Reis-ul-uleme i ostalih vjerskih vlasti. (Isto:57)

Zaključak

Nakon prestanka vladavine muslimanske Osmanske imperije, te dolaskom Austrougarske imperije za muslimane ovih prostora nastupio period obilježen različitim izazovima, koji su zahtijevali odgovor. Ovom promjenom dolazi do krupnih kulturoloških promjena, gdje dolazi u pitanje ne samo duhovni, civilizacijski već i sam biološki opstanak Bošnjaka.

U tako teškom vremenu javlja se Mehmed Džemaludin Čaušević koji se uz Mehmeda ef. Handžića ubraja u dvije najznačajnije figure tog vremena. Džemaludin Čaušević bio je bosanskohercegovački mislilac i pročelnik obnove fundamentalnih principa islama: obaveze obrazovanja, ravnopravnosti, slobode, pravde i ustrajnosti na Pravom putu. . Kur’anska etička poruka i obrazovanje su osnovi reforme koju je zagovarao.

U radu smo pokušali ukazati na obnoviteljske ideje ovog istaknutog alima. On je nakon povratka iz Istanbula u Bosnu pristupio prosvjetiteljskom radu, obilazeći islamske škole

gdje je doživio veliko razočarenje. Glavno pitanje reformatorskog djelovanja Čauševića odnosilo se na reformu obrazovanja bosanskih muslimana. Pored znanja iz islamskih nauka, bio je upućen i u književnost, historiju, teologiju, filozofiju, te misticizam na čijim poljima je dao veliki doprinos. Osnovno i srednje obrazovanje završio je u Bihaću, a fakultetsko u Istanbulu. Profesionalno je bio angažiran kao profesor arapskog jezika na Velikoj

gimnaziji u Sarajevu. Pokrenuo je važne listove, od kojih se posebno izdvajaju Tarik i Muallim a istakao se i kao urednik lista Behar (uredio je VII godište). Mehmed Džemaludin Čaušević bio je reisu-l-ulema u Bosni i Hercegovini u burnom vremenu, predano i dostojanstveno boreći se za ravnopravnost islama i muslimana, dolazeći u česte sukobe kako sa jugoslovenskom vladom tako i sa konzervativnom ulemom i zaostalim

muslimanskim svijetom. Kada je 1929. godine ministar Milan Srškić donošenjem novog Ustava Islamske vjerske zajednice pokušao srušiti vjersku autonomiju, reis Čaušević mu se oštro suprotstavio, što je za posljedicu imalo njegov odlazak u penziju 1930. godine. Do kraja života radio je na prijevodu Kur'ana sa Muhamedom Pandžom. 1937. izašao je prijevod Kur'ana pod nazivom Kur'an Časni. Preselio je na ahiret 1938. godine.

Literatura

Karić E. i Demirović M. (2002) *Reis Džemaludin Čaušević Prosvjetitelj i reformator*, Sarajevo: Ljiljan
 Karčić, Fikret (1990) *Društveno-pravni aspekt islamskog reformizma*, Sarajevo, Islamski Teološki Fakultet

Traljić, Mahmud (1998) *Istaknuti Bošnjaci*, Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u BiH: El-Kalem
 Traljić, Mahmud (1998) *Islamska misao H. Mehmeda Džemaludina Čauševića izbor radova*, Sarajevo: Rijaset islamske zajednice u BiH, Svjetlost – štampa

Dizdarević, Sedad (2012) "Muallim intelektualni vakuf reisa Čauševića", Novi Muallim, god. XIII, br. 50., str. 7.
 Čaušević, Džemaludin (1934) "Islam je vjera s kojom se ljudi rađaju", Islamski svijet, br. 79. str. 9

الموجز

الأفكار التجديدية عند رئيس العلماء الشيخ محمد جمال الدين تشاوشيفيتش
 مايدة آليتش

عند الحديث عن عظماء الفكر الإسلامي في منطقتنا في نهاية القرن التاسع عشر وبداية القرن العشرين، فلا بد من ذكر اسم جمال الدين تشاوشيفيتش، الذي كانت له إنجازات جديرة بالثناء في مجالات العمل الديني والتعليمي والعلمي والثقافي والإنساني. وإلى جانب كونه من دعاة الإصلاح، وأستاذا في المدارس الثانوية المرموقة في سرايفو، وعضوا في مجلس العلماء، ورئيسا للعلماء، فإنه كان المؤسس للجمعيات والمجلات والصحف الدينية. ويعدّه الكثير من المؤلفين، سويا مع الشيخ محمد الخانجي من أبرز المفكرين بين علماء البوسنة والهرسك في النصف الأول من القرن العشرين. وسنشير في هذا العمل إلى بعض جوانب النشاط التجديدي ونقدم عددا من الأفكار التجديدية.

الكلمات الرئيسية: جمال الدين تشاوشيفيتش، الأفكار التجديدية، الإسلام، البوسنة والهرسك.

Summary

REVIVALIST IDEAS OF RAIS-UL-ULAMA MEHMED DŽEMALUDIN ČAUŠEVIĆ

Maida Aljić

Džemaludin Čaušević is one of the greatest late 19th and early 20th century Islamic scholars of our country. With his scholarly research and engagements in religious, educational, cultural and humanitarian fields he achieved significant and impressive results. Besides being a promoter of reforms, professor at the most elite gymnasiums in Sarajevo, a member of the Ulemai-Majlis association and raisu-l-ulama, he was also founder of religious class societies and an initiator of a number of magazines and journals. Many authors consider him, along with Mehmed Handžić, to be the most significant intellectual and the greatest 'alim in Bosnia and Herzegovina at the beginning of the 20th century. In this article we intend to point out some segments of his works and present a few of his revivalist ideas.

Key words: Mehmed Džemaludin Čaušević, revivalist ideas, Islam, Bosnia i Herzegovina